

L'art sintètic de Salvador Espriu

Text > VICENÇ PAGÈS JORDÀ

Tot i que avui és conegut com a poeta i dramaturg, cap dels primers set llibres que va publicar Salvador Espriu era de poesia ni de teatre, sinó que cobrien totes les formes de la prosa, des del microconte fins a la novel·la. Durant els quaranta-set anys següents va publicar uns quants contes memorables i un sol llibre de narrativa, *Les roques i el mar, el blau*. La guerra va comportar, com en tants autors, un tall bruscat, que en el seu cas va ser també un tall

de gènere, ja que va interrompre una prometedora carrera com a prosista: el seu últim llibre juvenil de prosa de ficció va aparèixer el 1938, en plena guerra, quan la societat catalana no estava gaire predisposada a fruitar d'unes narracions preciosistes. Durant la postguerra i els anys de transició, Espriu es va convertir en un dels poetes cívics de referència, i aquelles magnífiques prosas dels anys trenta van passar —amb la connivència d'ell mateix— a un segon pla.

Sigui com sigui, la seva obra cobreix un nombre molt elevat de subgèneres narratius: recreacions bíbliques, revisions de mites grecs, biografies, monòlegs interiors, paròdies, falsos dietaris, paràboles, diàlegs morals, contes d'un costumisme grotesc i de denúncia social, evocacions d'infantesa i poemes en prosa. Encara que no hagués publicat poesia ni teatre, Espriu seria un autor fonamental. La projecció que se li havia escatimat als anys trenta li va ser reconeguda des de les instàncies més contraposades. El tomb es va produir el 1968 amb un article de Joan Ferraté a la revista *Serra d'Or*, que valora la seva obra en prosa per damunt de la poesia. El 1971, al volum *Literatura catalana contemporània*, de Joan Fuster, podem llegir: «Com a narrador, Espriu és encara més complex i personal que com a poeta». Dos anys més tard, Antoni Vilanova escriu a *Destino* que *Ariadna al laberint grotesc* és «una de les creacions més subjugadores i originals de la literatura catalana contemporània». I, amb tot, la narrativa d'Espriu es manté en gran part oculta per la importància que va cobrar com a poeta cívic.

Tot i que es va passar les últimes dècades de la seva vida sostenint que escriuria una novel·la, la narrativa d'Espriu apunta cap a la brevetat. Lluís

Ferran de Pol ja es va fixar que alguns capítols de la seva única novel·la, *Laia*, són «petits contes deliciosos». Des del seu primer llibre, *Israel*, divideix el text en peces. Els contes del segon recull, *Ariadna al laberint grotesc*, són molt més breus que els del primer, *Aspectes*. Quan publica les seves *proses blanques*, hi anteposa l'adjectiu *petites*, i algunes peces de *La pluja* ocupen tan sols un paràgraf. Si el seu primer llibre desconstrueix amb respecte la Bíblia, l'últim (*Les roques i el mar, el blau*) resumeix els mites grecs en cent «curtes proses».

Mestria en les enumeracions

Un exemple de la mestria d'Espriu en l'art de la síntesi el trobem en les enumeracions, pures llistes d'elements heteròclits que arriben al lector sense explicacions addicionals. La del conte «Hildebrand», inclòs en el recull *Ariadna al laberint grotesc*, recorda les llistes xocants de Jorge Luis Borges i culmina amb un dard no exempt d'humor: «Entenia en vins, rellotges, filosofia, cactus, jurisprudència, medicina i música de Bach, eudemonisme budista i cinquanta mil coses més. Era competent en oratòria, futur de la Humanitat, pretèrit de la mateixa branca animal, modes, distinció i “joie de vivre” francesa, passant per l'estilística i el cor femení. Amb aquest bagatge hauria estat un molt agut crític de cinema».

Una altra enumeració remarcable és la que inclou el conte «Nervis», del mateix recull, que sintetitza la mercaderia que anuncia un venedor de periòdics, i que es manté actual després de més de vuitanta anys: «Corrupció, barroeria, violència, guerres, crims, malestar social, inflació pels núvols, estadístiques manipulades, triomfalisme sorneguer, còmplice arribisme

>> Salvador Espriu als anys seixanta.
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI.
AUTOR DESCONEGUT)

contestatari, oratòria lliure, vàcua i expedita. El de sempre».

Els contes permeten a Espriu ser sublim sense interrupció, com volia Baudelaire. A les novel·les curtes la tensió sintàctica no és tan elevada, però en canvi s'hi despleguen passatges memorables de prosa poètica. «Letizia», per exemple, incorpora un estil obsessiu molt convincent, gairebé hipnòtic, del qual val la pena reproduir una mostra: «Letizia es quedaria sota la terra molla, podrida de verms sota la pedra molla, pols sota la terra molla. Letizia, pols i terra molla, a estones pols, a estones terra molla. Avui, encara, Letizia, blanca i freda sota arrels de xiprers, sota cels orbs, sota la terra molla. Menja de verms més tard, una mica de pols dintre un taüt sota la terra molla. Al llarg dels mil·lenaris els cavalls de Tomeu faran sonar una pols remotíssima, la de la meva Letizia, ara blanca, freda i sola sota la terra molla». Heus aquí una prosa que fa pensar en Gabriel Miró i uns paral·lelismes que el situen com un precedent de Robert Coover.

Proses poètiques

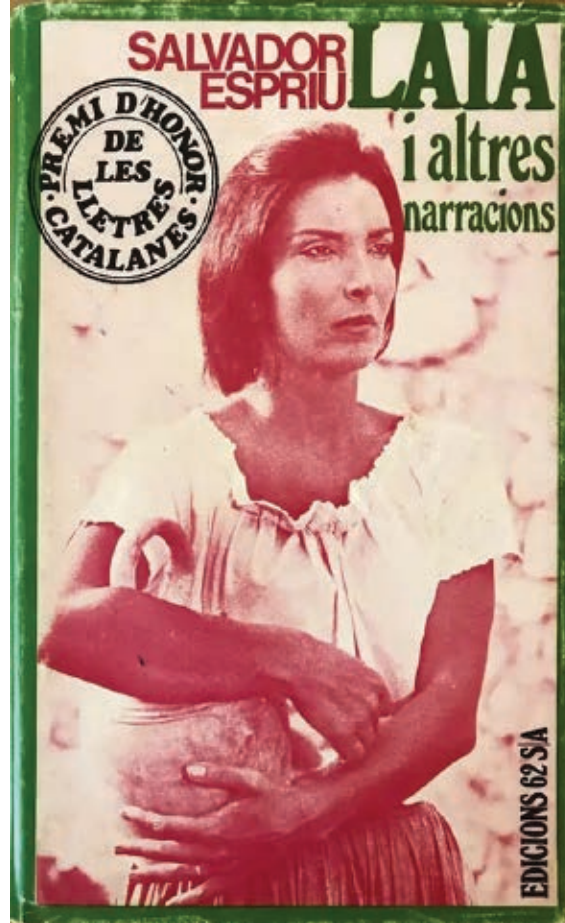
Una de les proses poètiques de *La pluja*, titulada «Pluja de maig, brodada», utilitza un recurs semblant quan es refereix a una altra mort, no pas la d'un personatge de ficció, sinó del poeta Bartomeu Rosselló-Pòrcel: «Remor de cascavells d'aigua damunt el maig fred del jardí, damunt el teu silenci a la muntanya, mentre la teva mare broda i plora, plora per tu sota la pluja brodada, lluny, al carrer de l'Om o dels Oms, enllà de la mar, enllà del casal profanat dels meus morts». En aquesta prosa no hi trobem només ritme, sinó també dos octosíl·labs: «No hi ha camins que redimeixin la solitud dels arbres nus», igual com a «Letizia» hi trobem decasíl·labs: «Mònica em llambregava, molt ofesa, encastellada en un silenci efímer».

De *Laia*, la seva única novel·la (*El doctor Rip*, encara més curt, es queda en conte llarg), val la pena que ens fixem en el fragment en què es descriuen les estàtues de sants de l'església, que a la vegada serveix per fer-nos adonar de la maduresa estilística del

llibre, publicat quan l'autor tenia divuit anys: «Movien el cap amb lentitud i es miraven els uns als altres, plens de tedi, i dissimulaven un badall d'una elegant fatiga. Somreien i s'ensopien a les fornícules en penombra, enfestidits per una música que no entenien. Els presidia l'apòstol sant Pau, un sant Pau cortès, tolerant i savi com un cardenal d'Itàlia, un sant Pau no caigut al camí de Damasc. Portava la barba molt ben arriçada i agafava l'espasa sense gaire cura. No era l'espasa de les epístoles, brandant de fe i d'amor per un Déu justicier, sinó una arma de duels de cantonades, una eina de picardies».

L'últim exemple està extret de la prosa «Una nimfa», inclosa a *Les roques i el mar, el blau*. Com en altres ocasions, Espriu en té prou amb dues frases: «Un feble batre d'ales, el brunzit amic d'un eixam, una flor en esclatar l'entretenen. I per sempre ignorarà tant l'esglai de la fugida del temps com el pes del tedi, l'aversion a una feixuguesa parada i buida que els esperits senzills, les ànimes candoroses, anomenen felicitat».

Un exemple de la mestria d'Espriu en l'art de la síntesi el trobem en les enumeracions, pures llistes d'elements heteròclits que arriben al lector sense explicacions addicionals

>> Coberta d'una de les primeres edicions de *Laia i altres narracions*. (Foto: GRUP 62)

>> *L'escriptor, a la seva casa de Barcelona el 1968.*

(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

